

УДК 378.1

ПОДОЛАННЯ НЕКОНСТРУКТИВНИХ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗА УМОВ РОЗБУДОВИ В УКРАЇНІ СУСПІЛЬСТВА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

ХАРЧЕНКО Сергій,доктор педагогічних наук, професор, e-mail: mail@luguniv.edu.ua¹;**РАССКАЗОВА Ольга,**доктор педагогічних наук, професор, e-mail: olgarasskazov@yandex.ru²;**КОСТЕНКО Юлія,**студентка²,¹ Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, Луганська обл., 92703, Україна;² Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Шота Руставелі, 7, м. Харків, 61001, Україна.

У статті репрезентовано результат розроблення теоретико-методичних питань та оцінювання практичного стану соціально-педагогічної діяльності з подолання неконструктивних гендерних стереотипів суспільства у старших школярів у процесі їх соціального виховання. Автори у контексті порушеної проблеми уточнено основні поняття дослідження «гендерна соціалізація», «соціально-педагогічна діяльність», «гендерний стереотип», визначено ключове поняття «соціально-педагогічна діяльність із подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів». Схарактеризовано критерії діагностування стану проблеми у практиці, узагальнено результати діагностичної діяльності. Обґрунтовано форми та методи соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів, розроблено методичні рекомендації з упровадження їх у соціально-педагогічну практику.

Ключові слова: гендерна соціалізація, соціальне виховання, гендерний стереотип, соціально-педагогічна діяльність із подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів, інтерактивні форми та методи.

Вступ. Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, пов'язані з Євроінтеграцією та розбудовою нового суспільства рівних можливостей, вимагають зміни усталених поглядів людей на традиційні ролі чоловіка та жінки, зумовлюючи виникнення нових специфічних проблем у процесі соціалізації осіб різних статей. Так, останніми роками соціальні норми та цінності щодо розподілу гендерних ролей у суспільстві стають більш гнучкими, хоча у соціальному досвіді, що є змістом соціального виховання молодого покоління, ще стійко відтворюються гендерні стереотипи минулих років. Зокрема, у зв'язку зі зміною суспільних пріоритетів за умов трансформації суспільства загострюється потреба у перегляді стереотипів маскулітності-фемінітності, що відображають очікування, сформовані в суспільній свідомості, щодо соціальної поведінки та рис і властивостей, які повинні мати жінки та чоловіки, уявлення про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками та жінками, специфіки змісту й умов «чоловічої» та «жіночої» праці тощо.

Загострення потреби у пошуку шляхів подолання гендерних стереотипів суспільства у процесі соціального виховання молодого покоління визначає необхідність оновлення змісту соціально-педагогічної діяльності з дітьми старшого шкільного віку, особливо сенситивного для формування гендерних стереотипів, для сприяння їх успішній самореалізації на засадах гендерної рівності.

Для впровадження гендерного підходу в процес соціалізації дітей та молоді та вирішення питань установлення в суспільстві гендерної рівності в Україні вже

© Харченко С., Рассказова О., Костенко Ю., 2016

створено відповідну законодавчу базу. Зокрема, згідно з Конституцією України (стаття 24) гарантується рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом представників різних статей. Відповідні принципи визначаються й у законах України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» (2005 р.) та «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.), а також у «Державній програмі щодо забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків в Україні до 2016 року». У зв'язку з проголошенням Україною принципу рівних прав і можливостей чоловіків та жінок нині діяльність багатьох соціальних інститутів спрямовується на реалізацію ґендерного підходу, завдяки чому створюється нормативно-організаційне підґрунття щодо подолання проблеми формування неконструктивних ґендерних стереотипів серед підростаючого покоління.

Сьогодні ґендерна проблематика привертає увагу широкого кола дослідників, що можна пояснити високим ступенем її актуальності. Зазначена проблематика досліджується вченими у різних аспектах: питання ґендерної соціалізації та ґендерного становлення особистості у контексті дослідження вікових особливостей вивчають С. Гришак, І. Кон, І. Кирилова, А. Мудрик, С. Харченко, Н. Шабаєва та ін.; методичний аспект упровадження ґендерної складової в освітній процес розробляють С. Яшник, Л. Шустова, І. Костикова та ін.; ґендерне виховання в освітніх навчальних закладах висвітлюється у працях Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравця, Л. Штильової та ін.

Вважаємо, що значний внесок у розвиток ґендерних питань у контексті порушеної нами проблеми зроблено Є. Каркіщенко, І. Кльоциною, В. Кравець, яким «ґендер» витлумачено як соціальний аспект міжстатевих стосунків, результат соціального конструювання суспільних відносин, що визначається насамперед не біологічним походженням статі, а соціально-економічними та політичними умовами в суспільстві.

Взаємозв'язок «ґендерної ролі» та «ґендерного стереотипу», їх вплив на процес ґендерної самореалізації особистості в суспільстві досліджують у своїх працях Л. Харченко, І. Головнава, С. Оксамитна, Л. Вовк, Н. Єрофєєва та ін.

Аналіз наукового розроблення проблеми подолання ґендерних стереотипів у старших школярів у процесі їх соціального виховання дозволяє стверджувати, що в науковій літературі недостатньо дослідженою залишається проблема соціально-педагогічної діяльності зі старшими школярами щодо їх соціального виховання на засадах подолання неконструктивних ґендерних стереотипів

Метою статті є розробка теоретико-методичних питань та оцінювання практичного стану соціально-педагогічної діяльності з подолання неконструктивних ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів у процесі їх соціального виховання.

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури для визначення стану розробленості проблеми; узагальнення, синтез наукових ідей щодо ґендерних стереотипів як результату соціального конструювання суспільних відносин, метод термінологічного аналізу для визначення провідних понять, пов'язаних із досліджуваною проблематикою;

- емпіричні – спостереження за поведінкою старших школярів, індивідуальні бесіди, опитування (анкетування, інтерв'ювання) учнів, аналіз результатів діяльності для визначення рівня спроможність учнів старшого шкільного віку протидіяти ґендерним стереотипам.

Результати й обговорення. Ґрунтовний аналіз проблеми подолання неконструктивних ґендерних стереотипів у старшокласників передбачає розгляд їх у контексті дослідження процесу ґендерної соціалізації особистості, у процесі якої згадані сте-

реотипи можуть як формуватися, так і долатися залежно від створених у соціокультурному середовищі умов.

Гендерну соціалізацію вчені (С. Гришак, І. Кон, І. Кирилова, Л. Харченко, С. Харченко, Н. Шабаєва та ін.) розуміють як процес організованого впливу на адаптацію особистості до мінливих трансформацій соціально-культурного оточення для подолання асиметричних умов для її гендерного розвитку і становлення гендерної ідентичності за рахунок розширення рольового репертуару, набуття досвіду егалітарних гендерних відносин у міжстатевій взаємодії, формування адекватної гендерної поведінки, забезпечення самовираження і вільного самовизначення. Відзначимо, що соціально керована та позитивно спрямована частина соціалізації позначається як соціальне виховання.

Соціальному вихованню дітей та молоді сприяє соціально-педагогічна діяльність як різновид професійної діяльності, що визначається О. Безпалько як спеціально організована та регламентована діяльність фахівців, спрямована на досягнення суспільно важливого результату й має на меті формування в особистості певного рівня соціальних якостей, самосвідомості, самовизначення та самоствердження як складників суспільного буття відповідно до її можливостей та особливостей соціального середовища [2].

Виходячи з розуміння Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Звереву, А. Капською, С. Харченком мети соціально-педагогічної діяльності, можна стверджувати, що соціально-педагогічна діяльність спрямована на створення сприятливих соціокультурних умов для соціального становлення, зокрема й гендерної соціалізації особистості. Однією з провідних умов соціалізації у період розбудови в Україні суспільства рівних можливостей, на нашу думку, є забезпечення гендерної рівності чоловіків і жінок, звільнення суспільства від гендерних стереотипів. Соціальне виховання у такому разі є механізмом прищеплення представникам молодого покоління усталених у суспільстві уявлень про гендерну рівність та можливості розвитку й самовдосконалення представників різної статі, що забезпечує повну самореалізацію людини у соціумі.

Аналіз праць учених (Т. Говорун, Е. Іглі, О. Кікінежді [5; 7; 10]) переконує, що зміст гендерних образів чоловіка/жінки, що засвоюється особистістю у процесі соціального виховання, розглядається як важливий чинник розвитку гендерної ідентичності підлітків різної статі, що сприяє вибору їх орієнтації на виконання традиційних чи егалітарних ролей. Причому статі розуміється у науці (Т. Євтухова, Ю. Легенько, О. Родіонов [6]) як біологічну відмінність між людьми, тоді як гендер – як організовану модель соціальних взаємин між жінками та чоловіками. На відміну від статі гендер соціально опосередковано відображає відмінності у ролях, поведінці, ментальних характеристиках жінок та чоловіків і може бути визначений як результат конструювання суспільних відносин між представниками різної статі у процесі соціального виховання особистості.

Підкреслимо, що за сучасних умов однією з найгостріших науково-практичних проблем є подолання в особистості гендерних стереотипів, що заважають повноцінній самореалізації людини у суспільстві.

Поняття «стереотип» уведене в наукову термінологію У. Ліппманом у 1922 році. Стереотип тут розуміється як сукупність спрощених узагальнень про групу індивідумів, що дає можливість розподілити членів групи за певними категоріями і сприймати їх шаблоном [6, с. 27]. Тож гендерні стереотипи відіграють значну роль в оцінюванні людиною певної статі себе й навколишнього світу, дозволяючи досить просто та швидко спрощувати соціальне оточення, характеризуючи його за ознакою статевого розподілу [8, с. 53–62].

Гендерний стереотип витлумачено у науці (Л. Харченко) як сталий нормативний еталон у суспільній свідомості, що відображає на соціокультурному й ког-

нітивному рівнях ті або інші поведінкові та психологічні особливості чоловіків і жінок як представників великих соціальних груп і характеризує їхню гендерну ідентичність [17, с. 9].

Відзначимо, що складність проблеми подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів пов'язана з тим, що такі стереотипи стосуються особистих переконань і відзначаються великою стійкістю навіть за умови кардинальної зміни суспільних вимог. За твердженням В. Кравець та В. Очкур, гендерні стереотипи є найконсервативнішими у масовій та індивідуальній свідомості з-поміж усіх соціальних стереотипів [14; 16].

Досліджуючи питання подолання гендерних стереотипів старшокласників у процесі соціального виховання, наголосимо, що у сучасній науці та практиці обґрунтовано два основні способи руйнування традиційних уявлень про маскуліне та феміне у суспільстві. Л. Вовк характеризує перший із них як просвітництво, поширення науково обґрунтованих знань для привернення уваги людей до хибних та упереджених стереотипних уявлень та їх впливу на ставлення до себе та інших як представників певної статі. Другий визначається як формування певної соціальної думки через широке заохочування в громадській сфері суспільства прикладів успішного виконання гендерно нетрадиційних ролей [4, с. 48–52].

Ураховуючи вищезазначене, під соціально-педагогічною діяльністю з подолання у старшокласників гендерних стереотипів суспільства ми розуміємо цілеспрямовану діяльність, що забезпечує створення сприятливих умов для гендерної соціалізації учнів, формування в них соціальних якостей, гендерної культури, що характеризують спроможність до подолання гендерних стереотипів. Зазначена діяльність є доволі складною й містить у собі певні етапи роботи соціальних вихователів, а саме: діагностичний, що передбачає вивчення проблеми на практиці; соціально-виховний, пов'язаний зі збагаченням соціальних знань та вмінь учнів щодо подолання гендерних стереотипів суспільства; корекційний, що забезпечує поглиблену роботу з викоренення найбільш стійких гендерних стереотипів, що заважають розвитку старшокласників; екстеріорізаційний, до змісту якого входить залучення учнів до популяризаторської та соціальної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства.

У межах нашої публікації ми зосередилися на аналізі результатів реалізації діагностичного етапу соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів у старшокласників. Для діагностики стану проблеми подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів у загальноосвітньому початковому закладі досліджували поширеність та зміст традиційних уявлень про маскуліне та феміне у підлітковому середовищі, визначали спроможність особистості протидіяти гендерним стереотипам.

Дослідження проведено в листопаді 2015 р. в Зміївському ліцеї № 1 ім. З. К. Слюсаренка, об'єкт – 20 учнів 11-б класу. Серед досліджуваних – 12 (60 %) хлопців і 8 (40 %) дівчат, вік респондентів становив 16–17 років.

Відзначимо, що вік опитуваних обрано не випадково, за характеристикою вчених [8; 9; 12; 13], цей період онтологічного розвитку особистості є сенситивним для формування гендерної ідентифікації, прищеплення гендерної культури та взаємодії на засадах гендерної рівності. Деталізуючи цю думку, С. Вихор відзначає, що старший шкільний вік характеризується суперечністю між необхідністю наслідувати гендерні стереотипи і бажанням ствердити власні норми [3].

Як критерії діагностичного дослідження ми обрали такі: когнітивний (знання правил міжстатевої взаємодії на паритетних засадах, розуміння походження та негативних наслідків гендерних стереотипів; розуміння доцільності та необхідності впровадження у власне життя ідеї гендерної рівності); особистісно-ціннісний (наявність/відсутність гендерних стереотипів у ціннісній сфері, орієнтація на тради-

ційні чи егалітарні ролі; ступінь укорінення у структурі особистості гендерних стереотипів) та поведінковий (домінування гендерних стереотипів у поведінці учнів). На основі розроблених нами критеріїв та показників, виділено три рівні розвитку у респондентів характеристик, що показують спроможність протидіяти гендерним стереотипам – високий, середній, низький.

Для вивчення когнітивного критерію використовували анкету «Що я знаю про гендер і гендерні стереотипи?», розроблену на основі тесту для визначення рівня знань із гендерної термінології Г. Циганкової [18].

Високий рівень знань із гендерної проблематики, що свідчить про значний потенціал особистості щодо опору гендерним стереотипам, продемонстрували 10 % учнів (ґрунтовні знання з правил міжстатевої взаємодії, гендерної рівності, наслідків гендерних стереотипів); середній – 45 % учнів (низька обізнаність із гендерно чутливими підходами до міжстатевої взаємодії, недостатнє розуміння наслідків застосування гендерних стереотипів житті); низький – 45 % (обмежені знання про міжстатеві відносини, високий ступінь довіри гендерним стереотипам, нерозуміння принципів гендерної рівності).

Для вивчення особистісно-ціннісного критерію ми використовували опитувальник «Прислів'я» [12, с. 5] та діагностичну методику «Орієнтація на традиційні чи егалітарні стосунки» (за описом Т. Говоруна) [5, с. 184–187]. Високий рівень розвитку особистісних якостей та цінностей, що характеризують спроможність протидіяти гендерним стереотипам, показали 15 % учнів (майже повна відсутність гендерних стереотипів у ціннісній сфері, орієнтація на егалітарні гендерні ролі); середній – 35 % (невизначеність уявлень щодо своєї гендерної ролі, ситуативний характер підвладності гендерним стереотипам); низький – 50 % (орієнтація на традиційні гендерні ролі, некритичне ставлення до гендерних стереотипів).

Для вивчення поведінкового критерію ми використовували методику аналізу результатів діяльності учнів. Старшокласникам було запропоновано написати твір на тему «Конфлікт на роботі» [12, с. 211]. Аналізуючи результати, визначили високий рівень засвоєння гендерно чутливих стратегій поведінки у 15 % учнів (майже повна відсутність гендерних стереотипів у поведінці учнів, високий рівень включення в нетипові для статі види діяльності); середній – у 45 % (наявність певних гендерних стереотипів у поведінці, недостатня замотивованість до налагодження взаємин із представниками іншої статі); низький – 40 % (домінування гендерних стереотипів у поведінці).

Аналіз одержаних результатів діагностичної діяльності показує, що більшість старшокласників має середній та низький рівні спроможності протидіяти гендерним стереотипам. Це визначає необхідність і доцільність посилення соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів.

Розробляючи подальші етапи соціально-педагогічної діяльності, на основі аналізу педагогічної літератури [1; 11; 15] ми встановили, що для подолання у старшокласників гендерних стереотипів необхідним є застосування форм і методів роботи з ними, що характеризуються максимальним залученням особистості, у процес соціального навчання і відбуваються за умови постійної взаємодії учасників, поглибленої роботи з досвідом гендерної взаємодії учнів. До таких форм і методів соціального навчання належать інтерактивні – тренінги, ділові та рольові ігри, навчальні групові дискусії, «мозковий штурм» тощо. Їх ефективність у процесі соціально-педагогічної діяльності обумовлюється здатністю трансформувати свідомість учнів на якісно вищий рівень, формувати у підлітків спроможність протидіяти гендерним стереотипам.

Для реалізації соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів доцільно застосовувати такі інноваційні форми соціально-педагогічної діяльності: ділові ігри «Конференція» та «Судове засі-

дання», рольові ігри «Начальник та секретарка», «Сім'я», інтерактив «Акваріум», метод кейсів тощо.

Схарактеризуємо деякі з адаптованих нами для роботи зі старшокласниками ігор. Метою ділової гри «Конференція» є надання учням знань про гендерну рівність, гендерні стереотипи методом «рівний – рівному». У процесі гри педагог пропонує учасникам поділитися на групи – одна повинна розглянути проблему й підготувати доповідь, а інша готує запитання для одержання більш повної інформації з означеної проблеми.

Для інформування учасників про проблему існування гендерних стереотипів суспільства та формування у підлітків необхідності дотримуватися гендерної рівності у власній поведінці доцільно застосовувати ділову гру «Суд над гендерними стереотипами». У ході проведення гри відбувається збагачення знань старшокласників про гендерну рівність, гендерні стереотипи, негативні наслідки реалізації гендерних стереотипів у поведінці сучасної людини, виокремлення позитивних і негативних функцій гендерних стереотипів суспільства, розвиваються вміння імпровізувати, відстоювати точку зору, творчість, логічне мислення та комунікативні навички.

Відзначимо, що для ефективного використання ділових ігор у соціально-педагогічній діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства необхідно дотримуватись етапності ділової гри. Першим етапом є підготовка до гри. Педагог повинен ретельно стежити за розподілом часу. На пояснення умов має припадати приблизно 10–15 % усього часу, виділеного на проведення гри. Подальший етап – підготовка та тренування учнів. Під час цього етапу педагогові треба дати учням час на обдумування ситуацій та ролей. Не варто чекати відшліфованої гри із самого початку й дати учням можливість провести рольову гру та імітувати історичні й сучасні ситуації. На роботу в малих групах має припадати приблизно 15–25 % усього часу, відведеного на проведення гри, а на презентацію й обговорення – 40–50 %. Останній етап – аналіз. Його проводять після закінчення гри серед учасників і спостерігачів. На підбиття підсумків має припадати приблизно 10–15 % усього часу, розрахованого для проведення гри.

Пропонуємо також використовувати адаптовану форму «Акваріум» для розвитку розуміння доцільності та необхідності дотримання принципів гендерної рівності, виховання в учнів толерантності, орієнтації на загальнолюдські цінності, егалітарні гендерні ролі, формування особистісної позиції, що ґрунтується на мінімізації дії гендерних стереотипів суспільства у поведінці учнів. Спостереження за старшокласниками у ході гри дає змогу побачити їхню поведінку під час спілкування, реакцію на протилежну думку, формує навички аргументованого виступу, розв'язання комунікативного конфлікту. «Акваріум» є ефективним для розвитку в учнів навичок спілкування, удосконалення вмінь дискутувати й аргументувати своєю думку.

Метод кейсів полягає у використанні конкретних випадків реалізації у житті підлітків гендерних стереотипів для спільного аналізу та обговорення наслідків і шляхів подолання проблем. Перевага методу кейсів полягає у тому, що в ході спільного обговорення підлітки набувають навички вирішення реальних гендерних проблем, роботи в команді, презентації власної думки, формулювання питань, аргументування відповідей.

Для застосування методу кейсів та методу «Акваріум» педагог має ознайомитися з етапами їх проведення: вивчення ситуаційної проблеми; виявлення причин її виникнення; об'єднання учнів у групи; узагальнення й аналіз ситуації кожним учасником, відстоювання власних ідей та рішень; вибір рішення з опорою на аналіз наслідків рішень ситуації; презентація колективної альтернативи кожної групи; загальна дискусія; підсумки роботи над кейсом, оцінювання їх якості роботи викладачем.

Педагог повинен ознайомити учнів із правилами поведінки під час ділової гри. Учні мають дотримуватися ролей, слухати партнерів та педагога, не коментувати дії інших безпосередньо під час гри, вийти з ролі після гри.

Педагогові, який проводить соціально-педагогічну роботу з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів, варто працювати на основі таких принципів: науковості – поширення науково обґрунтованих знань для попередження виникнення упереджених та хибних уявлень про ґендерні ролі, ґендерні стереотипи; рівності, що виявляється у відсутності дискримінації та рівноцінній участі представників різних статей; пріоритетності самонавчання та самовиховання для стимуляції творчої активності учнів; системності та систематичності соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів; гуманістичної спрямованості діяльності, що передбачає визнання людини найвищою цінністю; конфіденційності для встановлення довірливих стосунків та обговорення особистих проблем в учнівському колективі; розумної різноманітності форм і методів соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства.

Для учнів, залучених до участі у запропонованих формах соціально-педагогічної діяльності, доцільними будуть такі правила: кожна думка важлива; не бійся висловитися; ми всі – партнери; обговорюємо сказане, а не людину; говори чітко, наводити лише обґрунтовані докази; вміти погодитись і не погодитись; для кінцевого результату важлива кожна роль.

У цілому запропоновані нами форми та методи роботи можуть сприяти засвоєнню учнями знань про ґендерну рівність жінок і чоловіків, усвідомленню доцільності та необхідності дотримання принципів ґендерної рівності у власному житті, вихованню в учнів толерантності, орієнтації на загальнолюдські цінності, егалітарні ґендерні ролі, формуванню спроможності особистості протидіяти ґендерним стереотипам суспільства.

Застосування вище наведених порад у ході реалізації інтерактивних форм педагогічної взаємодії сприятиме одержанню кращих результатів від застосування запропонованих нами інноваційних форм і методів соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів та забезпечить комфортну атмосферу під час реалізації активних форм соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства.

Висновки та перспективи. Проведений нами теоретичний аналіз порушеної проблеми дозволяє визначити соціально-педагогічну діяльність із подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів як цілеспрямовану активність фахівців та волонтерів, що забезпечує створення сприятливих умов для ґендерної соціалізації учнів ЗНЗ, формування в них соціальних якостей та досвіду, що забезпечують свідоме та критичне ставлення до традиційних уявлень про маскуліне та феміне у суспільстві, підвищення рівня ґендерної культури, що характеризує спроможність особистості до подолання ґендерних стереотипів.

Діагностування стану проблеми подолання ґендерних стереотипів суспільства у практичній діяльності зі старшими школярами у загальноосвітньому початковому закладі засвідчило, що спроможність учнів протидіяти ґендерним стереотипам знаходиться переважно на низькому і середньому рівнях. Це визначає необхідність і доцільність соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів. Тож проблема розроблення теоретико-методичних питань соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів повинна стати важливим напрямом соціально-педагогічної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах.

Теоретичне обґрунтування форм та методів соціально-педагогічної діяльності з подолання ґендерних стереотипів суспільства у старших школярів показало, що доцільно використовувати інтерактивні форми соціально-педагогічної діяльності:

ділові та рольові ігри «Конференція спеціалістів з гендерних питань» та «Суд над гендерними стереотипами», метод «Акваріум», метод кейсів, фотоконкурс «Гендерні окуляри», інтерактив «Конкурс майбутніх татусів», дискусію «Жінка: сім'я чи кар'єра» тощо.

Розроблені методичні рекомендації з упровадження інноваційних форм і методів соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у соціально-педагогічну практику мають сприяти засвоєнню учнями знань про гендерну рівність жінок і чоловіків, розвивати розуміння доцільності, необхідності ідеї гендерної рівності, виховувати в учнів толерантність, орієнтацію на загальнолюдські цінності, егалітарні гендерні ролі, що є запорукою формування спроможності особистості протидіяти гендерним стереотипам суспільства.

Перспективами подальшого дослідження є апробація інтерактивних форм та методів соціально-педагогічної діяльності з подолання гендерних стереотипів суспільства у старших школярів, що сприятиме засвоєнню учнями знань про гендерну рівність, розумінню її доцільності, вихованню в учнів соціально позитивних цінностей, якостей, норм поведінки, що є запорукою формування спроможності особистості протидіяти гендерним стереотипам у процесі соціалізації.

1. Авдєєва І. М. Модель організації особистісно-орієнтованої педагогічної освіти / І. М. Авдєєва // *Горизонти образования*. – № 1 (19). – 2007. – С. 12–15.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
3. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / С. Т. Вихор. – Тернопіль, 2006. – 22 с.
4. Вовк Л. М. Вплив гендерних стереотипів на процес соціалізації дитини / Л. М. Вовк // *Педагогічний процес: теорія і практика* : зб. наук. пр. – Київ, 2015. – № 1–2 (46–47). – С. 4–52.
5. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
6. Євтухова Т. І. Основи гендерної політики: навчально-методичний посібник / Т. І. Євтухова, Ю. В. Легенько, О. В. Родіонов. – К. : ДП «Укртехінформ», 2013. – 234 с.
7. Игли Э. Межполовые различия в социальном поведении / Элис Игли. – М., 1996. – 245 с.
8. Каган В. Е. Стереотипы мужественности-женственности и образ «Я» у подростков / В. Е. Каган // *Вопросы психологии*. – 1989. – № 3. – С. 53–62
9. Кириллова И. А. Формирование гендерной идентичности старшеклассников : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / И. А. Кириллова. – Волгоград, 2005. – 28 с.
10. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : моногр. / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2011. – 400 с.
11. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин. – Рига : НПП «Эксперимент», 1998. – 180 с.
12. Клецина И. С. Гендерная социализация : учебн. пособ. / И. С. Клецина. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 92 с.
13. Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // *Вопросы психологии*. – 1981. – № 2. – С. 47–57
14. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : [навч. посібн.] / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
15. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // *Відкритий урок*. – 2002. – № 5–6. – С. 7–10.
16. Очкур В. В. Гендерна стратегія виховання та гендерний підхід у розвитку дітей дошкільного віку / В. Очкур // *Дошкільний навчальний заклад. Сучасний погляд*. – 2012. – № 4 (64). – С. 3–9.
17. Харченко Л. Г. Соціально-педагогічні умови формування сучасних гендерних стереотипів у процесі соціалізації жіночої молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л. Г. Харченко. – Луганськ, 2006. – 20 с.

18. Цыганкова Г. П. Психология гендерного воспитания в высшем колледже : учеб.-метод. пособие для студентов и кураторов учебных групп / Г. П. Цыганкова. – Мн. : МГВРК, 2009. – 76 с.

UDC 378.1

Unconstructive overcoming of gender stereotypes in high school in terms of building a society of equal opportunities in Ukraine

Kharchenko Sergiy, D.Sc. (Pedagogical), e-mail: mail@luguniv.edu.ua¹,

Rasskazova Olga, D.Sc. (Pedagogical), e-mail: olgarasskazov@yandex.ru²,

Kostenko Julia, student²,

¹ Taras Shevchenko National University of Luhansk, 1, Gogol Square, city Starobilsk, Luhansk region, 92703, Ukraine;

² Municipal institution «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy», 7, Sh. Rustaveli alley, Kharkov, 61000, Ukraine.

The result of the development of theoretical and methodological issues and assessment of the practical state of social and educational activities in unconstructive overcoming of gender stereotypes of society in high school in the process of social education are presented in the article. Basic concepts of the study «gender socialization», «social and educational activities», «gender stereotype» were specified by authors in the context of the discussed problem, key concepts of «socio-educational activities to overcome gender stereotypes of the society in high school» were defined. The criteria for diagnosis of the problem in practice were characterized, results of diagnostic activities were generalized. Forms and methods of social and educational activities in unconstructive overcoming of gender stereotypes of society in high school were substantiated, methodological guidelines were created and implemented in the social and educational practice.

Key words: *gender socialization, social education, gender stereotypes, social and educational activities in unconstructive overcoming of gender stereotypes of society in high school, interactive forms and methods.*

Преодоление неконструктивных гендерных стереотипов у старшеклассников в условиях развития в Украине общества равных возможностей

Харченко Сергей, Рассказова Ольга, Костенко Юлия

В статье представлен результат разработки теоретико-методических вопросов и оценки практического состояния социально-педагогической деятельности по преодолению неконструктивных гендерных стереотипов общества у старших школьников в процессе их социального воспитания. В контексте затронутой проблемы авторами уточнены основные понятия исследования «гендерная социализация», «социально-педагогическая деятельность», «гендерный стереотип», определено ключевое понятие «социально-педагогическая деятельность по преодолению гендерных стереотипов общества у старших школьников». Охарактеризованы критерии диагностирования состояния проблемы на практике, обобщены результаты диагностической деятельности. Обоснованы формы и методы социально-педагогической деятельности по преодолению гендерных стереотипов общества у старших школьников, разработаны методические рекомендации по внедрению их в социально-педагогическую практику.

Ключевые слова: *гендерная социализация, социальное воспитание, гендерный стереотип, социально-педагогическая деятельность по преодолению гендерных стереотипов общества у старших школьников, интерактивные формы и методы.*

1. Avdyeyeva I. M. Model of personality-oriented teacher education / I. M. Avdyeyeva // horizons of education. – № 1 (19). – 2007. – P. 12–15.

2. Bezpал'ko O. V. Social pedagogy, charts, tables, comments: textbook for university students / O. V. Bezpал'ko. – К. : Center of educational literature, 2009. – 208 p.

3. Vykhор S. T. Gender education of the older teenagers and of the pupils of the early adolescence : avtoref. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk / Svetlana Teodoziyivna Vykhор. – Ternopol, 2006. – 22 p.

4. Vovk L. M. Influence of gender stereotypes on the process of socialization of the child / L. M. Vovk // Process Teaching: Theory and Practice: Coll. Science. pr. – Kyiv, 2015. – № 1–2 (46–47). – S.48–52.

5. Hovorun T. V. Gender Psychology: teach. guidances. [For the studio. HI. teach. bookmark.] / T. V. Hovorun, O. M. Kikinezhdі. – К. : Publishing Center «Academy», 2004. – 308 p.

6. *Yevtukhova T. I.* Gender Policy Basics: Textbook / T. I. Yevtukhova, Yu. V. Lehen'ko, O. V. Rodionov. – К.: SE «Ukrtehinform», 2013. – 234 p.
7. *Yhly E.* Intersexual differences in social behavior / E. Yhly. – М., 1996. – 245 p.
8. *Kahan V. E.* Stereotypes of masculinity, femininity and the image of «I» by adolescents / V. E. Kahan // Questions of psychology. – 1989. – № 3. – S. 53–62.
9. *Kyryllova Y. A.* Formation of the gender identity by the senior pupils: author. cand. ped. nauk, specials. 13.00.01 / Y. A. Kyryllova. – Volhohrad, 2005. – 28 p.
10. *Kikinezhdі O. M.* Gender identity in the ontogeny of personality: Monograph / O. M. Kikinezhdі. – Ternopil: Educational book «Bohdan», 2011. – 400 p.
11. *Klaryn M. V.* Innovations in the world pedagogy: teaching on the basis of research, games and discussion (analysis of foreign experience) / M. V. Klaryn. – Riga: SPC «Experiment», 1998. – 180 p.
12. *Kletsyna Y. S.* Gender socialization: Uchebnoe posobyе / Y. S. Kletsyna. – SPb. Publishing House. RHPU named after A.I. Herzen, 1998. – 92 p.
13. *Kon Y. S.* Psychology of sex differences / I. S. Kon // Questions of psychology. – 1981. – № 2. – S. 47–57.
14. *Kravets' V. P.* Gender Pedagogy: [navchal'nyy posibnyk] / V. P. Kravets'. – Ternopil, Dzhura, 2003. – 416 p.
15. *Kramarenko S. H.* Interactive technics of teaching as means of the development of creative potential of pupils // Vidkrytyy urok. – 2002. – № 5–6. – S. 7–10.
16. *Ochkur V. V.* Gender Strategy of education and gender approach in the development of preschool children / V. V. Ochkur // Preschool educational institution. The modern approach. – 2012. – № 4 (64). – S. 3–9.
17. *Kharchenko L. H.* Socio-pedagogical conditions of modern gender stereotypes in the process of socialization of young women: author. dis. na zdobuttya nauk.stupenya kand. ped. Nauk : spec. 13.00.05 «Social pedagogy» / L. H. Kharchenko. – Lugansk, 2006. – 20 s.
18. *Tsygankova G. P.* Psychology of gender in the higher education college: ucheb method. posobie dlya studentov I kuratorov uchebnyh grupp / G. P. Tsygankovavoda. – Mn. : MGVRK, 2009. – 76 p.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016